

MEHNAT MIGRATSIYASI VA UNI TARTIBGA SOLISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Asraqulov Farrux Rustamjon o'g'li

Annotatsiya: Globallashuv insoniyatning harakatlanishini va dunyodagi migratsiya jarayonini oshirishga yordam beradi. Ayni paytda aholi migratsiyasi rivojlanayotgan davlatlar uchun iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning muhim omillariga aylanib bormoqda. Hozirgi zamonaviy bosqichda u yoki bu darajada bo'lsa-da, bironta ham mamlakat migratsiya munosabatlaridan chetda qolgani yo'q. Mamlakatlar o'rtasidagi ishchi kuchi xalqaro migratsiyaning milliy mehnat bozorini yagona bozorga birlashtiradi. Globallashuv jarayonining rivojlanishi bilan migratsiya oqimi ham tobora jadallashib bormoqda va ushbu masalani har tomonlama hal etish davr talabiga aylanmoqda. Ushbu maqolada mehnat migratsiyasi va uni tartibga solishning ustuvor yo'nalishlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Migratsiya, intrakontinental, xalqaro migratsiya, remigratsiya, "teskari aloqa" nazariyasi, ichki va tashqi migratsiya.

Priorities of labor migration and its regulation

Asraqulov Farrux Rustamjon o'g'li

Annotation: Globalization helps to increase human mobility and migration process in the world. At the moment, population migration is becoming an important factor of economic and social development for developing countries. At the current modern stage, to one degree or another, not a single country is left out of migration relations. Labor between countries unites the national labor market of international migration into a single market. With the development of the process of globalization, the flow of migration is also accelerating, and a comprehensive solution to this issue is becoming the demand of the times. This article analyzes the priorities of labor migration and its regulation.

Key words: Migration, intracontinental, international migration, remigration, "feedback" theory, internal and external migration.

Bugungi kunda butun dunyoda jadal globalizatsiya jarayonidavom etmoqda. Xususan mamlakatimizda ham ijtimoiy-iqtisodiy hayotning barcha sohalarida ko'plab islohotlar amalga oshirilmoqda, jumladan mamlakatimizda xalqaro munosabatlarning yanada rivojlanishi, migratsion jarayonlardagi turli keng ko'lamli islohotlarning bari inson va uning omili uchun xizmat qilishiga xizmat qilinmoqda. Prezidentimiz SHavkat Mirziyoev tomonlaridan yaqin qo'shnichilik va iqtisodiy hamkorlik sohasidagi qilinayotgan islohotlari boshqa mamlakatlar bilan migratsion jarayonlarni yanada tartibga solishga xizmat qilmoqda, desak mubolag'a bo'lmaydi. Migratsiya jarayoni jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotga juda katta ta'sir ko'rsatib, shuning barobarida migratsiyaning asosiy turlaridan biri hisoblangan ayollar mehnat migratsiya jarayoni ijtimoiy-iqtisodiy hayotga sezilarli darajada

ta'sir ko'rsatmoqda. Lekin, bu holat ob'ektiv va sub'ektiv omillarga bog'liq holda salbiy va ijobiy holatlarni keltirib chiqarmoqda. Mehnat migratsiyasi jarayonida turli-xil iqtisodiy-ijtimoiy, ba'zan esa siyosiy muammolar ham uchrab turibdi, ayollar xorijiy mamlakatda mehnat migranti sifatida faoliyat yuritish jarayonida ko'plab muammolarga duch kelmoqdalar, ularga nisbatan adolatsizlik yoki ma'lum bir huquqlarining ta'minlanmasligi mana shunday muammolarning mavjudligi mavzuning dolzarblik ahamiyatini tashkil etadi.

Mamlakat yoki boshqa hududiy birlik (tuman, viloyat) ichidagi migratsiya ichki deyiladi. Aholi qishloqlardan shaharlarga, bir viloyatdan ikkinchisiga ko'chib o'tadi. Migratsiya jarayonlari faqat bir xil aholi punktiga odamlarni ko'chirishni o'z ichiga olmaydi. Tashqi migratsiya davlat chegarasini kesib o'tish bilan bog'liq bo'lib, emigratsiya - aholining chiqib ketishi va immigratsiya - chet elliklarning mamlakatga kirib kelishiga bo'linadi. O'z navbatida, u intrakontinental va qit'alararo bo'lishi mumkin. Kiruvchi va chiquvchi aholi o'rtasidagi farq migratsiya balansi deb ataladi, u ijobiy yoki salbiy bo'lishi mumkin. Salbiy migratsiya - ketayotganlar soni yangi kelganlar sonidan oshib ketgan hodisaga nisbatan ishlatiladi. Migratsiyaning barcha turlari uchun to'g'ri keladigan ma'lum tendensiyalar mavjudligini olimlar ta'kidlab o'tishadi. Ko'pincha harakat iqtisodiy sabablarga ega degan fikrlar ko'pchilik tomonidan bildiriladi. Xalqaro mehnat bozori tahlillarini kuzatsak, migratsiyaning quyidagi asosiy yo'nalishlariga duch kelamiz:

- malakasiz ishchilar Osiyo va Lotin Amerikasidagi rivojlanayotgan mamlakatlardan iqtisodiy jihatdan gullab-yashnagan mamlakatlarga ko'chib o'tadi;
- rivojlanish darajasi taxminan bir xil bo'lgan, oilaviy yoki ijtimoiy-madaniy sabablarga ko'ra migratsiyaga uchragan davlatlar o'rtasida;
- oddiy ishchilar ham, o'qimishli mutaxassislar ham MDH va Sharqiy Yevropadan G'arbiy Yevropa va Amerikaga sayohat qiladilar;
- Malakali mutaxassislar (shifokorlar, muhandislar, o'qituvchilar) rivojlangan mamlakatlardan rivojlanayotgan mamlakatlarga sayohat qilishadi va ularni ham qattiq daromad, ham yashash joyini o'zgartirish (tabiat, turmush tarzi, madaniy xususiyatlar) jalb qiladi.

Milliy miqyosda tashrif buyuruvchilar yirik aholi punktlariga jalb qilinadi. Shahar qanchalik boy bo'lsa, uning imkoniyatlari shunchalik ko'p bo'ladi, mos ravishda uning aholisi muhojirlar hisobiga shunchalik tez o'sadi. Ikki diqqatga sazovor joyni tanlashda migrant eng yaqinini afzal ko'radi, deb ishoniladi. Garchi transport rivojlanishi bilan masofa endi yangi yashash joyini tanlashda muhim rol o'ynamaydi. Zamonaviy migratsiya jarayonining xarakterli xususiyati migratsiya tarkibining o'zgaruvchan-ligidir. So'nggi bir necha o'n yilliklarda mutaxassis-larning ommaviy migratsiyasi kuzatilmogda: ko'pincha o'z sohasi bo'yicha yuqori malakali, hatto ilmiy darajaga ega bo'lgan bilimlilar o'z boyliklarini izlash uchun chet elga ketishadi. Xalqaro migratsiya tashkiloti tomonidan tuzilgan hisobotlarga ko'ra, xalqaro migrantlar soni dunyo aholisining uch foizdan ortig'ini tashkil qiladi va u o'sishda davom etmoqda. Global migratsiya dunyoning deyarli barcha

mamlakatlarini qamrab oldi. Migratsiya qonunlarining keng miqyosda qat'iy lashtirilishi va chegara nazorati kuchaytirilganiga qaramay, noqonuniy migrantlar salmog'i ortib bormoqda, ayniqsa, J.Afrikadan Yevropaga, Markaziy Osiyo mamlakatlaridan Rossiyaga ishlash va yashash uchun ko'chib borayotganlar soni yildan yilga ortib bormoqda. Mamlakatlarni tark etganlar haqida aniq statistik ma'lumotlar yo'q. Umuman olganda, jarayonga ta'sir etuvchi omillarni o'ziga jalb qilish va itarib yuborishga bo'lish mumkin. Ular yaxshi narsaga yoki yomon narsadan uzoqlashadilar. Unga qurolli mojarolar, urushlar, ekologik ofatlar kiradi. Bunday hollarda odamlarning boshqa iloji yo'q - majburiy emigrantlar o'z hayoti va sog'lig'ini saqlab qolishadi.

Asosiy omillar iqtisodiy muammolar bilan bog'liqdir. Aksariyat muhojirlar yaxshi maoshli ish topish maqsadida boshqa mintaqa yoki davlatga ketishadi. Ammo bu odamlarni sayohatga chiqishga undaydigan yagona sabab emas. Ularning ko'pchiligi nafaqat pul ishlashni, balki yangi mamlakatda abadiy qolishni xohlaydi.

Qaytarib bo'lmaydigan migratsiya turli imtiyozlar va afzalliklar bilan rag'batlantiriladi. Yumshoq iqlim, yuqori turmush darajasi, ishonchli ijtimoiy himoya, siyosiy erkinliklar va yaxshi ta'lim olish imkoniyati boshqa mintaqalar yoki mamlakatlarda diqqatni jalb qilishi mumkin. Bunday murakkab hodisaga turli nuqtai nazardan qarash mumkin. Shunga ko'ra, aholining migratsiya turlari turli mezonlarga ko'ra tasniflanadi: hududiy; vaqtinchalik; amalga oshirish yo'li bilan; sabab. Bundan tashqari, jarayon qonun buzilishi bilan va usiz o'tishi mumkin.

Qonuniy migratsiya aysbergning faqat uchi: ekspertlarning fikricha, umumiy migratsiya oqimining katta qismini noqonuniy muhojirlar tashkil qiladi. Ko'pgina rivojlangan mamlakatlarda tug'ilish darajasi pasayib bormoqda, bu esa aholining qarishi va umumiy demografik inqirozga olib keladi. O'rnini bosuvchi migratsiya aholini bir xil darajada ushlab turishi mumkin, bunda tabiiy pasayish chet elliklar oqimi bilan qoplanadi.

Migratsiyaning vaqt bo'yicha tahlilida, o'tkazgan vaqtiga ko'ra vaqtinchalik va doimiy migratsiyaga ajratiladi. Vaqtinchalik migratsiya - bu ma'lum vaqtdan keyin muhojir o'z vataniga qaytishi kerak bo'lgan shartlar bilan bog'liq. Vaqtinchalik migrantlarning maqsadi yangi yashash joyi topish emas, balki yaxshi maosh oladigan ish topishdir. Mavsumiy migratsiya - bu chet el fuqarosining mamlakatda bo'lishi mavsumiy ishlarni bajarish bilan bog'liq bo'lgan va bir necha oydan ortiq davom etmaydigan hodisa. Odatda bunday ishchilar qishloq xo'jaligida ishlaydi va bir yildan so'ng ular shartnomani uzaytirish ehtimoli borligiga qaramay, mavsum tugaganidan keyin vataniga qaytishadi.

Qisqa muddatli migratsiya uzoqroq davom etadi - bir yilgacha, ish beruvchi bilan tuzilgan shartnoma amal qiladi. Uzoq muddatli migratsiya mutaxassisning chet elda bir yildan bir necha yilgacha ishlashini nazarda tutadi. O'z vataniga qaytish yoki remigratsiya - bu teskari jarayon bo'lib, migrantlar chet elda biroz vaqt o'tkazgandan so'ng vataniga qaytadilar. Teskari migratsiya repatriatsiya paytida, odamlar o'z ota bobolarining vataniga qaytganda ham sodir bo'ladi. Vaqtinchalikdan farqli o'laroq, doimiy migratsiya migrantning yangi

joyga doimiy joylashish istagi va qobiliyati bilan belgilanadi. Migratsiyaning har xil turlarining ahamiyati haqida gapirganda shuni ta'kidlash mumkinki, vaqtinchalik migratsiya mintaqaning iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatsa, statsionar (doimiy) migratsiya mamlakatning demografik ko'rinishini ham o'zgartiradi.

Aytish joizki, aholining chiqib ketishi kuzatilgan joylarda rivojlanish sur'ati sekinlashib boradi, shuningdek, ishsizlik darajasi pasayib ketadi. Doimiy migratsiya demografik rasmni o'zgartirishi mumkin - yangi kelganlar mehnatga layoqatli aholi qatoriga qo'shiladi. Bir millatga mansub ko'p sonli muhojirlar mintaqaning madaniy muhitini - tilini, dinini, urf-odatlarini o'zgartirishi mumkin, agar assimilyatsiya bo'lmasa - mahalliy aholi o'rtasida butunlay tarqab ketishi ham mumkin.

Migratsiyaning foydalari (yoki xarajatlari) individual darajadagi sof daromadlar bo'yicha o'lchanadi. Bu nazariyaning asoschisi D.M. Keyns nomi bilan bog'liq, keynschilik mehnat migratsiyasiga ham katta e'tibor bergan. Klassik va neoklassik yo'nalishlardan asosiy farqlaridan biri "bozor iqtisodiyotini o'z-o'zini tartibga solishni inkor etish"da bo'lgan bu nazariya ishsizlikni "olib kelish"ga urinar ekan, "mehnatning nomukammal harakatchanligiga" alohida e'tibor qaratdi. Jahon iqtisodiyotini to'liq bandlikni ta'minlash uchun kurashayotgan davlat tomonidan tartibga solinadigan xo'jaliklarning majmui sifatida qaragan keynschilik jahon bozori, birinchi navbatda, xalqaro mehnat migratsiyasi natijasida shakllanadigan jahon mehnat bozori ziddiyatli milliy mehnat bozori ekanligini aniq tan oladi. Shuningdek, "teskari aloqa" nazariyasi xalqaro mehnat migratsiyasini makro darajada ko'rib chiqdi. Bu yo'nalishda ishlagan mualliflardan B.Tomas shu nazariya vakili hisoblanadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, ishchi kuchining mamlakatdan mamlakatga migratsiya yo'nalishi iqtisodiy taraqqiyotning siklik fazalarining teskari almashinishi bilan belgilanadi.

Migratsiyaga o'tish mobil o'tishning alohida holatidir. Migratsiyaga o'tish konsepsiyasi xalqaro qaytarib bo'lmaydigan migratsiya, unda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish bilan birga sodir bo'ladigan o'zgarishlar, agrar jamiyatdan industrial jamiyatga o'tishning turli bosqichlarida uning demografik rivojlanishdagi rolga e'tiborni qaratadi. Ushbu kontsepsiyaning bir varianti xalqaro mehnat migratsiyasidagi o'zgarishlarni tushuntirishga urinish bo'lib, "mamlakat tezlashtirilgan iqtisodiy o'sish uchun qayta qurish paytida vaqtincha kengayish tendensiyasiga ega" va shu ma'noda uni iqtisodiy yondashuv doirasida ko'rib chiqish mumkin.

Shuni xulosa qilib aytish joizki, migratsiya shaxs yoki guruhning muayyan ehtiyojlarini qondirish usuli, qaror qabul qilish mexanizmi asosiy o'rinni egallagan xulq-atvor harakati sifatida qaraladigan nuqtai nazar tobora kuchayib bormoqda.

REFERENCES:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори, 05.07.2018 йилдаги ПҚ-3839-сон.
2. Атутаев Р.М. Проблемы латентной преступности. Махачкала, 2002.

3. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич, Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧЛАРИ (ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ МИСОЛИДА). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (9), 606-612.
4. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Jurabayev, N., & Artikova, B. (2022, June). Constructive and optimal solutions for the formation of a stable ecological situation in the Aral Sea region of Uzbekistan. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2432, No. 1, p. 030113). AIP Publishing LLC.
5. Baratov, R. (2021). Prospects of Higher Education System (on the Example of Uzbekistan). *International Journal on Orange Technologies*, 3(3), 128-131.
6. Баратов, Р. Ў. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИДА ТАЪЛИМ ИСЛОҲОТЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 1), 90-95.
7. Baratov, R. U. (2019). INTEGRATION OF A SCIENCE, FORMATION, AND MANUFACTURE IN THE COURSE OF PROFESSIONAL TRAINING. In *ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ПОЛИТОЛОГИЯ, СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФИЯ, ИСТОРИЯ* (pp. 51-54).

